

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВЛІННЯ

УДК 323.2:316.3]:327.5:355.01(477:470)"2022/2024"
DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.4.5>

А. І. Анненков

аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено теоретичному аналізу проблем розвитку громадянського суспільства в контексті повномасштабної війни в Україні. Встановлено, що громадянське суспільство стикається з численними викликами, які суттєво впливають на його діяльність та розвиток. Визначено, що війна підсилює проблеми становлення, розвитку та утвердження громадянського суспільства в Україні. Проаналізовано окремі наукові публікації вітчизняних науковців, темою яких були фундаментальні проблеми розвитку та становлення громадянського суспільства в Україні у різні історичні періоди, інституційним проблемам громадянського суспільства. Визначено, що у теорії державного управління відсутні ґрунтовні наукові розробки присвячені проблематиці розвитку громадянського суспільства в контексті повномасштабної війни в Україні.

Автором проаналізовано особливості громадянського суспільства в контексті повномасштабної війни в Україні. Встановлено, що патріотичне піднесення суспільства є позитивним компонентом розвитку громадянського суспільства в Україні. Охарактеризовано основні вектори змін у владно-громадській комунікації та специфіку виявів безпосередньої демократії на локальному рівні під час дії правового режиму воєнного стану.

Визначено, що громадські об'єднання повинні опанувати інструменти демократії органів місцевої влади, набуті спеціальні навички та знання. Встановлено, що позитивною динамікою вирішення деяких проблем функціонування громадянського суспільства є прийняття значимих законопроектів.

Визначено, що після 24.02.2024 р. відбувся відхід організацій громадянського суспільства від діяльності за багатьма напрямками, а також її звуження за окремими напрямками. Встановлено, що українське суспільство, після закінчення війни, чекає безліч нових демократичних змін, у тому числі пов'язаних з інститутами громадянського суспільства.

Визначено, що гарантія перемоги України у війні полягає у послідовній і нормативно встановленій взаємодії громадянського суспільства і суспільних інститутів. Встановлено, що інститути громадянського суспільства потребують сильної державної влади, яка створює правові, політичні та організаційні умови для їх існування і виступає гарантом їх функціонування. Розроблено авторську класифікацію проблем розвитку громадянського суспільства в контексті повномасштабної війни в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, права людини, громадське об'єднання, європейські цінності, правова держава, організації громадянського суспільства.

Постановка проблеми. В умовах війни, що триває в Україні, громадянське суспільство стикається з численними викликами, які суттєво впливають на його діяльність та розвиток. Організації громадянського суспільства вимушені адаптуватися до нових реалій: переміщення з окупованих територій та зони бойових дій, численні ризики, пов'язані з затриманнями активістів та обмеженнями їхніх прав на окупованій території. Попри це, громадянське суспільство

України продовжує активно працювати, підтримуючи державу у боротьбі проти Російської Федерації та сприяючи розвитку демократичних процесів [1].

Війна підсилює проблеми становлення, розвитку та утвердження громадянського суспільства в Україні. З одного боку, відбулось піднесення патріотизму, гуманізму, волонтерського руху, однак, з іншого, громадськість не може, в повній мірі, реалізувати свої функції контролю

по відношенню до держави, оскільки, це суперечить національній безпеці.

Актуальність теми також обумовлена тим, що одним із головних завдань держави є підхід «жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства» та співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства на всіх етапах: проведення аналізу стану реалізації державної політики у відповідній сфері та визначення тенденцій, виокремлення проблем, вироблення варіантів їх розв'язання, розроблення проектів рішень, їх імплементації та моніторингу реалізації, оцінювання результативності. Це правило закріплено у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України 27.09.2021 р. за № 487/2021 [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою теоретичних засад становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні займалися такі дослідники О. Гарань, Т. Гончарук, А. Карась, В. Полохало, С. Рябов, В. Сидоренко. Значний науковий внесок присвячений проблемам громадянського суспільства та національній ідеї на тлі європейських процесів у монографії І. Пасько [3]. С. Рябов у науковому дослідженні розглянув поняття громадянської освіти, проаналізував особливості й перешкоди її здійснення у суспільствах перехідного типу, надав характеристику проблеми демократичної громадянської освіти в Україні [4].

Проблеми становлення та потенціал громадянського суспільства висвітлені у науковій статті Т. Гончарук та М. Шумка [5], автори провели ґрунтовний аналіз теоретичного матеріалу із вищезазначеної тематики, визначили недоліки громадянського суспільства в Україні. Також важливою науковою роботою є монографія Г. Берченка [6], яка присвячена основним сучасним концепціям громадянського суспільства та їх вплив на конституційну регламентацію засад громадянського суспільства в зарубіжних країнах, а також конституційній регламентації ключових засад громадянського суспільства та функціонування його інститутів в Україні. Н. Сидоренко, А. Наумик та К. Брагіна у своїй науковій статті розкрили особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави» [7].

А. Корнієвський розкрив особливості інституціоналізації громадянського суспільства в Україні в умовах воєнного стану. У науковій статті автор підняв проблему щорічного повільного зростання кількості різних за спрямуванням громадських об'єднань, схарактеризовано відмінності інституціоналізації громадянських активностей після повномасштабного російського воєнного вторгнення 24.02.2022 р. від попереднього періоду протидії російській збройній агресії, під час якого відбувалися бойові дії на сході України [8].

Водночас, у теорії публічного управління відсутні ґрунтовні наукові розробки присвячені проблематиці розбудови громадянського суспільства в контексті повномасштабної війни в Україні, що потребує додаткового дослідження та ґрунтовного вивчення.

Мета статті – проаналізувати особливості громадянського суспільства та визначити проблеми з якими воно стикається в контексті повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу. Патріотичне піднесення суспільства є позитивним компонентом розвитку громадянського суспільства в Україні. Однак, реалізувати весь потенціал громадського контролю, функціонування громадських організацій, верховенство прав людини та інші елементи демократичної держави в умовах повномасштабної війни складно.

На підставі теоретичного аналізу можна виділити наступні особливості громадянського суспільства в контексті повномасштабної війни в Україні:

- мобілізація сил громадських організацій у гуманітарному секторі та закриття деяких потреб Збройних сил України;
- співпраця громадських організацій між собою;
- розширено право участі громадськості у процесі вироблення та ухвалення рішень;
- співпраця держави та громадських організацій в контексті євроінтеграційній політиці.

Національний інститут стратегічних досліджень розробив аналітичну доповідь на тему: «Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 рр.», в якій було висвітлено широке коло питань, які стосуються функціонування організацій громадянського суспільства в умовах повномасштабної війни. Розкрито актуальний стан, ключові напрями активності, особливості мережування неурядових організацій, проблемні аспекти їх нормативно-право-

вого забезпечення. Охарактеризовано основні вектори змін у владно-громадській комунікації та специфіку виявів безпосередньої демократії на локальному рівні під час дії правового режиму воєнного стану [9].

Згідно даних аналітичної доповіді громадські об'єднання повинні опанувати інструменти демократії органів місцевої влади, набути спеціальні навички та знання, оскільки вже підготовлено декілька законопроектів в рамках реалізації Плану Ukraine Facility, що передбачають розширення контролю громадськості за діяльність державних інститутів.

Позитивною динамікою вирішення деяких проблем функціонування громадянського суспільства є прийняття наступних законопроектів: «Про засади відновлення України», «Про основні засади житлової політики», «Про публічні консультації» 20.06.2024 р. № 3841-IX. Це не означає, що Верховна Рада України їх прийме, однак, є доказом, що держава рухається у бік демократичних цінностей та ідеалів.

Також дослідженнями Національного інституту стратегічних досліджень було визначено наступні проблеми, що стосуються:

- необхідності зміцнення організаційної спроможності організацій громадянського суспільства;
- використання законодавчо прийнятих механізмів впливу на органи влади;
- упровадження адвокаційної діяльності відповідно до вимог законодавства [9].

О. Клещенко у своїй науковій статті зазначає про наступні проблеми розвитку громадянського суспільства в контексті реалізації принципу демократизму:

- лобізм інтересів на суб'єктів прийняття політичних та адміністративних рішень органів державної влади;
- відчуженість громадян від влади;
- корупція [10].

Підтримуючи думку О. Корнієвського зазначаємо, що після 24.02.2024 р. відбувся відхід організацій громадянського суспільства від діяльності за багатьма напрямками, а також її звуження за окремими напрямками. У свою чергу, це вплинуло на процес інституціоналізації громадської самоорганізації у контексті збільшення кількості ОГС відповідно до кожного з цих напрямів. Наразі, зосереджена діяльність на:

- гуманітарна допомога та підтримка ВПО, інших інклюзивних категорій громадян;
- правова допомога ВПО (адвокатування);

– соціальна та медико-психологічна реабілітація військових і цивільних, які постраждали від бойових дій [8].

Український науковець О. Липчук, розкриваючи європейський досвід становлення громадянського суспільства, в концепції застосування для України в умовах воєнного стану виділила наступні проблеми:

- українське суспільство, після закінчення війни, чекає безліч нових демократичних змін, у тому числі пов'язаних з інститутами громадянського суспільства;
- гарантія перемоги України у війні полягає у послідовній і нормативно встановленій взаємодії громадянського суспільства і суспільних інститутів;
- інститути громадянського суспільства потребують сильної державної влади, яка створює правові, політичні та організаційні умови для їх існування і виступає гарантом їх функціонування [11].

На підставі вищевикладеного, пропонуємо здійснити класифікацію проблем, з якими стикається українське громадянське суспільство в контексті повномасштабної війни та виділити наступні блоки (рис 1.1):

Рис. 1.1. Проблеми, з якими стикається українське громадянське суспільство в контексті повномасштабної війни

Прим. авторська концепція

1. Перший блок – проблеми спричинені війною та введенням воєнного стану в Україні (переміщення громадських організацій з оку-

пованих територій; на початку війни проблеми реєстрації громадських об'єднань на територіях ведуться активні бойові дії; громадський контроль у сфері публічних закупівель є обмеженим; безпека членів громадських організацій).

2. Другий блок – проблеми забезпечення демократичних цінностей (визволення з полону активістів; багато організацій займаються лише військовою тематикою, нівелюючи інші напрями своєї статутної діяльності; корупція; лобізм інтересів влади).

3. Третій блок – проблеми з якими стикнеться громадянське суспільство, після закінчення війни (навчання представників громадських організацій в рамках прийняття нових законопроектів; інститути громадянського суспільства потребують сильної державної влади, яка створює правові, політичні та організаційні умови для їх існування і виступає гарантом їх функціонування; соціальна та медико-психологічна реабілітація військових і цивільних, які постраждали від бойових дій; відчуженість громадян від влади).

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи слід зазначити, що українське громадянське суспільство продемонструвала значні результати, воно є згуртованим, патріотичним та покликано забезпечувати демократичні принципи. Однак, залишаються виклики з якими воно стикається зараз та які виникнуть у майбутньому. Проведене дослідження встановило особливості громадянського суспільства в Україні у період повномасштабної війни. Розроблена класифікація надає базу для подальших наукових пошуків та мінімізації проблем, які будуть створюватись.

Список використаної літератури:

1. Громадянське суспільство в умовах війни: презентовано Барометр ОСГ 2024. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=hromadyanske-suspilstvo-v-umovah-vijny-prezentovano-barometr-ohs-2024> (дата звернення: 04.12.2024).
2. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. Дата оновлення: 27.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n23> (дата звернення: 04.12.2024).
3. Пасько Т.І., Пасько Я.І. Громадянське суспільство і національна ідея: Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси. Донецьк : Східний видавничий дім. 1999. 184 с.
4. Рябов С.Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/889ace46-7f3b-42bb-9e87-1138d3af4458/content> (дата звернення: 04.12.2024).
5. Гончарук Т.В., Шумка М.Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/5151/1/Громадянське_суспільство_в_Україні_проблеми_становлення_та_потенціал.pdf (дата звернення: 04.12.2024).
6. Берченко Г.В. Громадянське суспільство в Україні: конституційний аспект. URL: https://www.researchgate.net/publication/338634132_GROMADA
7. NSKE_SUSPILSTVO_V_UKRAINI_KONSTITUCIJNI_ASPEKTI_Monografia_language_in_Ukrainian_Civil_society_in_Ukraine_constitutional_aspects_Kharkiv_Yurait_2014 (дата звернення: 04.12.2024).
8. Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави» . URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/1295> (дата звернення: 04.12.2024).
9. Корнієвський О.А. Особливості інституціоналізації громадянського суспільства в умовах воєнного стану. Політичне життя. 2024. № 1. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/15009> (дата звернення: 04.12.2024).
10. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023-2024 роках. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2023-2024>(дата звернення: 04.12.2024).
11. Клещенко Н.О. Розвиток громадянського суспільства в контексті реалізації принципу демократичності. Правова держава. 2023. № 34. С. 121-128.
12. Липчук О. Європейський досвід становлення громадянського суспільства: можливості використання в умовах воєнного стану в Україні. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2024. № 17. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/117/115> (дата звернення: 04.12.2024).

Annenkov A. I. Problems of civil society development in the context of full-scale war in Ukraine

The article is devoted to the theoretical analysis of the problems of the development of civil society in the context of the full-scale war in Ukraine. It has been established that civil society faces

numerous challenges that significantly affect its activity and development. It was determined that the war intensifies the problems of formation, development and establishment of civil society in Ukraine. Separate scientific publications of domestic scientists were analyzed, the topic of which was the fundamental problems of the development and formation of civil society in Ukraine in different historical periods, institutional problems of civil society. It was determined that the theory of public administration lacks thorough scientific developments devoted to the development of civil society in the context of a full-scale war in Ukraine.

The author analyzed the peculiarities of civil society in the context of a full-scale war in Ukraine. It has been established that the patriotic elevation of society is a positive component of the development of civil society in Ukraine. The main vectors of changes in government-public communication and the specifics of manifestations of direct democracy at the local level during the legal regime of martial law are characterized.

It was determined that public associations should master the tools of democracy of local authorities, acquire special skills and knowledge. It has been established that the positive dynamics of solving some problems of the functioning of civil society is the adoption of significant draft laws.

It was determined that after February 24, 2024 there was a withdrawal of civil society organizations from activities in many areas, as well as its narrowing in certain areas. It has been established that Ukrainian society, after the end of the war, is waiting for many new democratic changes, including those related to the institutions of civil society.

It was determined that the guarantee of Ukraine's victory in the war lies in the consistent and normatively established interaction of civil society and public institutions. It has been established that institutions of civil society need a strong state power, which creates legal, political and organizational conditions for their existence and acts as a guarantor of their functioning. The author's classification of civil society development problems in the context of a full-scale war in Ukraine has been developed.

Key words: *civil society, state, human rights, public association, European values, rule of law, civil society organizations.*